

1 skyrius

Setą Habardą jie surado ten, kur ir tikėjosi, tačiau ne visai tokios būklės kaip manė. Kyburiavo ant virvės, šešios pėdos virš žemės, šiek tiek besisukiojantis vėjyje. Slinko atmosferos frontas, ir Setas, kai jį aptiko, buvo permirkęs, nors tai ne tiek ir svarbu. Kas nors atkreips dėmesį, kad jo batai nebuvo purvini, o apačioje — jokių pėdsakų, taigi, prasidėjus lietui, veikiausiai kybojo jau miręs. Kodėl tai turėtų būti svarbu? Aišku, kad ne.

Pasikarti ant medžio nėra taip paprasta. Matyt, Habardas pagalvojo apie viską. Virvė buvo trijų ketvirčių colio storumo, supinta iš natūralaus manilinio pluošto, nebenauja, bet pakankamai tvirta atlaikyti Setą, prieš mėnesį gydytojo kabinete svėrusį šimtą šešiasdešimt svarų. Vėliau vienos Habardo įmonės darbuotojas praneš, jog matė, kaip jo bosas nuo ritės nusirėžia penkiasdešimties pėdų ilgio atkarpą, kurią po savaitės šitaip dramatiškai panaudojo. Vienas jos galas buvo tvirtai prištas prie žemesnės to paties medžio šakos ir sutvirtintas daugybe bet kaip sunarstyty raizginių. Bet jie atlaikė. Kitas virvės galas permestas per aukštesnę, dviejų pėdų storumo, šaką ir tiksliai dvidešimt vieną pėdą nuo žemės. Nuo ten ji leidosi apie devynias pėdas ir užsibaigė nepriekaištingu pakaruoklio mazgu, kurį Setas neabejotinai kažkiek laiko mokėsi surišti. Viskas tiesiog kaip iš vadovėlio: virvė trylika kartų spirališkai persukta, kad tempinama kilpa užsiveržtų. Tikras pakaruoklio mazgas perlaužia sprandą, todėl mirtis ištinka greičiau ir ne taip skausmingai, taigi Setas aiškiai iš anksto ruošėsi. Išskyrus tai, kas savaiame suprantama, nesimatė jokių priešinimosi ar kentėjimo požymių.

Šešių pėdų aukščio skečiamosios kopėčios, nusipirtos į šalį, gulėjo nekaltai šalimais. Jis pasirinko medį, permetė per šaką virvę, ją pri-

rišo, užkopė, užsinėrė kilpą, o kai visa tai atliko, paspyrė kopėčias ir krito. Jo rankos buvo laisvos ir kadarojo šalia kišenių.

Ar akimirką sudvejojo, apsigalvojo po laiko? Kai jo pėdos prarado saugią atramą, bet rankos tebebuvo laisvos, ar griebėsi už virvės sau virš galvos ir desperatiškai priešinosi, iki pasidavė? Niekas taip ir nesužinos, bet tai atrodė abejotina. Vėlesni parodymai atskleis, kad Setas buvo žmogus, turėjęs užsibrėžtą tikslą.

Šiai progai jis išsirinko savo geriausią kostiumą — storo vilno audinio, tamsiai pilką ir šiaip jau tausojamą šermenims vėsesniais orais. Kostiumų jis turėjo tik tris. Deramai pasikorus, kūnas išsitempia, tad Seto kelnių klešnių atvartai užsikėlė iki čiurnų, o švarkas — iki juosmens. Juodi jo pusbačiai išblizginti spindėjo be mažiausios dėmės. Mėlynas kaklaraištis surištas tobulai. Tačiau balti marškiniai ištepė prasisunkusiu iš po virvės krauju. Per kelias valandas paaiškės, kad Setas Habardas dalyvavo vienuoliktos valandos pamaldose bažnyčioje netoliese. Jis kalbėjosi su pažįstamais, juokavo su diakonu, padėjo ant aukų lėkštelės pinigų ir atrodė visai geros nuotaikos. Daugelis žinojo, kad jis kovoja su plaučių vėžiu, nors faktiškai niekas neįsivaizdavo, jog daktarai jam numatė nebeilgą gyvenimą. Setas figūravo kelių bažnyčios maldos grupių sąrašuose. Tačiau jo reputacija buvo suteršta dvejų skyrybų, ir kaip tikram krikščioniui ši dėmė — amžina.

O savižudybė juolab jos neištrintų.

Medis buvo senas jovaras, kuris daugelį metų priklausė Habardui ir jo giminei. Žemę aplinkui, tankiai apaugusią kietmedžio rūšimis, vertinga miško medžiaga, Setas ne kartą įkeitė ir sumaniai vertė turtu. Dar praėjusio šimtmečio ketvirtame dešimtmetyje žemę jo tėvas įsigijo abejotinais būdais. Per skyrybų karus dvi buvusios Seto žmonos atkakliai mėgino ją perimti, bet jis atsilaikė. Faktiškai jos gavo visa kita.

Pirmas įvykio vietoje atsidūrė Kelvinas Bogšas, visų galų meistras ir ūkio darbininkas, tarnavęs pas Setą kelerius metus. Ankstų sekmadienio rytą jam paskambino šeimininkas.

— Lauk manęs šiandien antrą prie tiltelio, — pasakė.

Daugiau nieko nepaaiškino, o Kelvinas nebuvo iš tokių, kurie klausinėja. Jeigu ponas Habardas pasakė tam tikru laiku kur nors jį pasitikti, tai ten ir būsiąs. Paskutinę minutę dešimtmetis Kelvino sū-

nus įsiprašė pasiimti jį drauge, ir nepaisydamas savo įgimtos intuicijos tėvas sutiko. Juodu važiavo žvyrkeliu, myliasis zigzagais vingiuojančiu per Habardo valdą. Vairuodamas Kelvinas tikrai jautė smalsumą. Neprisiminė jokio kito susitikimo su savo šeimininku kur nors sekmadienio popietę. Žinojo, kad jo šeimininkas serga, ir sklandė gandai, neva jis miršta, bet ponas Habardas apie tai tylėjo — kaip ir apie visa kita.

Tiltelis tebuvo medinė platforma, permesta per bevardį siaurą upokšnį, kemšamą kuzu* ir knibždantį skydasnukių gyvačių. Mėnesių mėnesius ponas Habardas ruošėsi ją pakeisti plačia betonine pralaida, bet įgyvendinti šį sumanymą jam sutrukdė pablogėjusi sveikata. Netoliese buvo laukymė, kur tarp krūmų ir sąžalyno trūnijo dvi apgriuvusios lūšnos — vienintelės užuominos, kad kadaise čia būta nedidelės sodybos.

Prie tiltelio stovėjo naujausio modelio pono Habardo kadilakas atidarytomis vairuotojo durelėmis, taip pat ir bagažine. Bogsas pamažu pririedėjo, sustojo už automobilio ir įsistebeilijo į atdarą bagažinę ir dureles. Nusmelkė pirma nuojauta, kad kažkas čia galėtų būti ne taip. Jis paliepė savo berniukui likti pikapo kabinoje, paskui iš lėto apėjo automobilį, jo neprisiliesdamas. Šeimininko — niekur nė ženklų. Kelvinas giliai atsikvėpė, pasišluostė sudrėkusį veidą ir apžvelgė vietovę. Už laukymės, galbūt už šimto jardų, pamatė po medžiu kybantį kūną. Sugrįžo prie pikapo ir vėl paliepė sūnui likti kabinoje užsirakinus duris, bet jau buvo per vėlu: berniukas spoksojo į jovarą toluomoje.

— Nagi, pasilik čia, — griežtai pasakė Kelvinas. — Ir nelipk iš kabinos.

— Gerai, tėti.

Bogsas leidosi eiti. Pernelyg neskubėjo, nes batai slidinėjo purve, ir stengėsi išlikti ramus. O ko skubėti? Kuo labiau jis artėjo, tuo viskas darėsi aiškiau. Kilpoje kybantį žmogų tamsiu kostiumu buvo tikrai negyvas. Galiausiai Kelvinas jį atpažino, pamatė kopėčias ir greitai perprato vaizdą bei įvykių raidą. Nieko neliesdamas atsitraukė ir sugrįžo prie pikapo.

Buvo 1988-ųjų spalio, ir Misisipės provinciją pagaliau pasiekė te-

* Skautėtoji puerarija (lot. *Pueraria lobatum*, jap. *kuzu*). Čia ir toliau paaiškinimai vertėjo.

lefonai automobiliuose. Pono Habardo mygamas Bogšas tokį įsirengė ir pikape. Tad dabar paskambino į Fordo apygardos šerifo būstinę, glaustai viską pranešė ir ėmė laukti. Šildomas kaloriferio ir per radiją raminamas Merlio Hagardo*, nekreipdamas dėmesio į sūnų, Kelvinas stebėjimo pro priekinį stiklą, pirštais barbeno į taktą valytuvų ritmui ir sumojo verkiąs. Berniukas nediršo prabilti.

Po pusvalandžio vienu automobiliu atvyko du šerifo pavaduotojai; kol jie vilkosi lietpalčius, prisistatė greitoji su trijų žmonių brigada. Nuo žvyrkelio jie visi stengėsi išvelgti senąjį jovarą, bet kelias sekundes įdėmiai stebėjus abejonių neliko: po medžių kybojo žmogus. Bogšas jiems papasakojo viską, ką žinojo. Šerifo pavaduotojai nusprendė, kad geriausia bus veikti, lyg būtų padarytas nusikaltimas, ir greitosios brigadai uždraudė artintis prie įvykio vietos. Atvažiavo dar vienas šerifo pavaduotojas, paskui — ir kitas. Pareigūnai apieškojo automobilį ir nerado nieko, kas bent kiek pagelbėtų. Jie fotografavo ir fiksavo vaizdo kamera Setą, kabantį užmerktomis akimis ir groteskiškai perkreipta į dešinę galva. Tyrinėjo pėdsakus aplinkui jovarą ir neaptiko jokių įrodymų, kad čia būta kieno nors kito. Vienas šerifo pavaduotojas nusivežė Kelviną į pono Habardo namus už kelių mylių; berniukas važiavo kartu ant užpakalinės sėdynės, vis toks pat nebylus. Durys buvo neužrakintos, ir virtuvėje ant stalo jie rado geltoną bloknotą su tvarkingu įrašu spausdintomis raidėmis: „Kelvinui. Prašom informuoti valdžios atstovus, kad aš pats, niekieno nepadedamas, atėmiau sau gyvybę. Ant prisegto popieriaus lapo palikau konkrečius nurodymus dėl mano laidotuvių. Jokios autopsijos! S. H.“ Datuota ta pačia diena: 1988 spalio 2, sekmadienis.

Galiausiai šerifo pavaduotojai Kelviną paleido. Jis skubiai pargabeno sūnų namo, kur šis susmuko į motinos glėbį ir visą likusią dieną nepratarė nė žodžio.

Ozis Volsas buvo vienas iš dviejų Misisipės valstijoje juodaodžių šerifų. Kitas buvo visai neseniai išrinktas vienoje iš Deltos apygardų,

* *Merle Ronald Haggard* (g. 1937) — kompozitorius, kantri ir vesterno stiliaus dainų atlikėjas, gitaristas, smuikininkas ir instrumentalistas.

kurios septyniasdešimt procentų sudarė juodaodžiai. Septyniasdešimt keturis procentus Fordo apygardos gyventojų sudarė baltieji, bet Ozis laimėjo rinkimus ir buvo pakartotinai perrinktas didžiule balsų persvara. Juodieji jį dievino, nes buvo saviškis. O baltieji gerbė kaip kietą farą ir ankstesnę Klantono vidurinės mokyklos futbolo žvaigždę. Turint omeny kai kuriuos Giliųjų Pietų* gyvenimo aspektus, futbolas buvo beperžengiąs rasinių skirtumų ribas.

Kai jam paskambino, Ozis Volsas su žmona ir keturiais vaikučiais jau ėjo iš bažnyčios. Prie tiltelio jis atvyko su kostiumu, be ginklo ar šerifo ženklelio, bet vis dėlto turėjo į bagažinę išimetus senus aulinius. Lydimas dviejų savo pavaduotojų, jis po lietsargiu nuklampojo per purvą prie jovaro. Seto kūnas jau buvo įmirkęs, nuo jo batų nosių, smakro, ausų, pirštų galų ir kelnų klešnių atvartų varvėjo vanduo. Ozis sustojo netoli negyvėlio batų, pakėlė lietsargį ir pažvelgė į blyškų, apgailėtiną veidą žmogaus, su kuriuo buvo susitikęs tik du sykius.

Buvo įvykusi tokia istorija. 1983 metais, kai Volsas pirmą kartą kandidatavo į šerifus, jis turėjo tris varžovus, baltuosius. Tuomet susilaukė skambučio iš Seto Habardo, jam visai nepažįstamo ir, kaip Ozis vėliau sužinos, žmogaus, vengiančio atkreipti į save dėmesį. Setas gyveno šiaurrrytiniame Fordo apygardos kampe, beveik ties riba su Tailerio apygarda. Pasakė, kad užsiima miško medžiagos ir statybinės medienos verslu, turi keletą lentpjūvių Alabamoje, vieną kitą fabriką šen bei ten, ir darė sėkmingai besiverčiančio žmogaus įspūdį. Jis pasiūlė finansuoti Ozio kampaniją, bet tik tuo atveju, jeigu šis paramą priims grynaisiais. Dvidešimt penkis tūkstančius dolerių. Savo kabinete, už užrakintų durų, Setas Habardas atidarė dėžutę ir parodė Vol-sui pinigų. Ozis paaiškino, kad aukas kampanijai privalu deklaruoti ir taip toliau. Setas nenorėjo, kad ši konkreti jo auka būtų deklaruota. Arba grynaisiais, arba išvis nieko.

— Ko jūs už tai norite mainais? — anuomet paklausė Ozis.

— Noriu, kad jus išrinktų. Nieko daugiau, — atsakė Setas.

— Dėl to nesu toks garantuotas.

* Jungtinių Valstijų pietryčių regionas (Alabamos, Džordžijos, Luizianos, Misisipės ir Pietų Karolinos valstijos), kur išsilaikiusios tvirčiausios plantacijų tipo žemės ūkio ir kultūros tradicijos iš laikotarpio prieš Pilietinį karą.

— Manote, jūsų varžovai neima grynųjų iš po skverno?

— Galbūt.

— Žinoma, taip. Nebūkite kvailas.

Volsas paėmė pinigų. Jis sustiprino savo kampaniją, šiaip taip pateko į antrąjį ratą, o paskui per galutinius rinkimus sutrempė savo varžovą. Vėliau porą kartų buvo užvažiuavęs į Seto kontorą, — pasisveikinti ir padėkoti, — bet pono Habardo ten taip ir nerasdavo. Jis neatsiliepdavo ir į telefono skambučius. Ozis patylom kitus klausinėjo informacijos apie poną Habardą, tačiau mažai ką tesužinojo. Pasak gandų, jis užsikalė pinigų iš baldų, bet niekas negalėjo to garantuoti. Jam priklausė du šimtai akrų žemės šalia savo namų. Jis nesinaudojo nei vietinių bankų, nei teisininkų firmų, nei draudimo agentūrų paslaugomis. Kartkartėmis lankydavosi bažnyčioje.

Po ketverių metų Ozis susidūrė su menka konkurencija, bet Setas vis tiek panoro pasimatyti. Vėl dvidešimt penki tūkstančiai dolerių perejo iš rankų į rankas, ir vėl Setas išnyko iš akių. O dabar jis kybojo negyvas, miręs nuo savo paties sumegztos kilpos ir varvantis lietaus lašais.

Galiausiai atvyko Finas Paundersas, apygardos koroneris. Dabar mirtį buvo galima įforminti oficialiai.

— Nukelkime jį, — pasiūlė Ozis.

Mazgas atrišo, ir kai virvė atsipalaidavo, Seto kūnas buvo nuleistas. Jį paguldė ant neštuvų ir uždengė šilumai nelaidžia antklode. Keturį vyrai įsirežę patraukė greitosios link. Šerifas sekė paskui nedidukę procesiją, toks pat sutrikęs kaip ir kiti.

Jis jau buvo gerokai pažengęs į penktuosius savo tarnybos metus ir matęs ne tiek mažai negyvėlių. Nelaimingi atsitikimai, automobilių avarijos, keletas žmogžudysčių, viena kita savižudybė. Nuo savo darbo nebuvo surambėjęs ir atbukęs. Dažnai vėlai naktimis skambindavo tėvams ar sutuoktiniams ir visada baimindavosi dėl kito skambučio. Gerasis senukas Setas. Kam gi dabar Ozis turėtų skambinti? Žinojo, kad Habardas išsiskyres, bet neaišku, ar vedė dar sykį. Apie jo šeimą nežinojo nieko. Setas buvo apie septyniasdešimties. Jeigu jis turėjo suaugusių vaikų, tai kur jie?

Ak, gerai, Ozis gana greitai tai išsiaiškins. Iš paskos sekamas greitosios, važiuodamas Klantono link, jis ėmė skambinti žmonėms, kurie galėtų ką nors žinoti apie Setą Habardą.

2 skyrius

Džeikas Brigansas stebeilijo į ryškiai raudonus savo elektroninio žadintuvo skaičius. 5:29 jis ištiesė ranką, nuspaudė mygtuką ir atsargiai iškėlė iš lovos kojas. Karla persivertė ant kito šono ir giliau įsirausė po apklotais. Džeikas paplekšnojo jai per užpakalį ir pasilabino. Atsakymo nesulaukė. Pirmadienis — darbo diena, ir Karla miegos dar valandą, o paskui paknopstom puls iš lovos ir su Hana išskubės į mokyklą. Vasarą Karla miegodavo dar ilgiau, ir jos dienos būdavo užpildomos mergaitiškais reikalais, tai yra viskuo, ką norėdavo daryti Hana. Tačiau Džeiko dienotvarkė retai keisdavosi. Keldavosi 5.30, 6.00 jau būdavo „Kavos bare“ ir prieš 7.00 — kontoroje. Mažai žmonių taip imdavosi ryto kaip Džeikas Brigansas, nors dabar, pasiekęs brandą, trisdešimt penkerių metų amžių, jis vis dažniau klausdavo savęs, ko gi atsikėlęs taip anksti? Ir kodėl gi būtinai turi atvykti į savo kontorą anksčiau už visus kitus Klantono teisininkus? Atsakymai, kadaise tokie aiškūs, darėsi vis labiau migloti. Nuo Teisės fakulteto laikų jo svajonė tapti puikiu teismų advokatu anaip tol nesumenko; tiesą sakant, jis išliko toks pats ambicingas kaip ir anksčiau. Tik erzino tikrovė. Jau dešimt metų pluša teisės apkasuose, o jo kontora tebeužversta testamentais, nuosavybės dokumentais ar smulkiais ginčiais dėl kontraktų, ir nė vienos bent kiek dėmesio vertos baudžiamosios bylos, nė vienos pelną žadančios automobilių avarijos.

Didžiausios jo šlovės akimirka atėjo ir praėjo. Išteisinamasis nuosprendis Karlui Li Heiliui buvo paskelbtas prieš trejus metus, ir Džeikas kartais baimindavosi, kad jau perkopė savo viršūnę. Tačiau kaip visada nuginzdavo tokias abejones ir sau primindavo esąs tik trisdešimt penkerių. Gladiatorius, kuriam daugybė didžiųjų pergalių teismo salėje dar prieš akis.

Nebuvo šuns, su kuriuo galėtų nusiraminti, pasiguosti, nes savo šuns jie neteko. Maksas žuvo per gaisrą, prieš trejus metus, kai šis sunaikino jų gražų, numylėtąjį ir smarkai įkeistą karalienės Viktorijos epochos stiliaus namą Adamso gatvėje. Per patį Heilio teismo proceso įkarštį 1985-ųjų liepą jį padegė kukluksklanas. Pirma jie priešakiniam kieme sudegino kryžių, paskui pabandė susprogdinti ir patį pasta-

tą. Džeikas išsiuntė Karlą su Hana iš miesto, ir pasiėlgė išmintingai. Mėnesį mėginęs jį nužudyti, Klanas galiausiai sudegino jo būstą. Savo baigiamąją kalbą teisme jis sakė vilkėdamas pasiskolintu kostiumu.

Tema apie naują šunį buvo pernelyg nepatogi, kad ją išsamiau liestum. Kelis kartus jie nedrąsiai apie tai užsiminė, o paskui gyvenimo kaip gyvenę. Hana norėjo šuns, ir veikiausiai jai jo stigo, nes buvo vienturtė ir dažnai pareikšdavo, kad atsibosta žaisti vienai. Bet Džeikas, o ypač Karla, žinojo, kam teks rūpintis šunyčio mokymu prašytis, taip pat ir valyti. Be to, šeima buvo įsikūrusi išsinuomotame name, ir jų gyvenimas dar nespėjo nusistovėti. Galbūt šuo jam suteiktų šio tokio normalumo, o gal ir ne. Dažnai ankstyvomis dienos minutėmis Džeikas svarstydavo šį klausimą. Tiesą sakant, jam tikrai trūko šuns.

Greitomis nusiprausęs po dušu, Džeikas apsirengė mažame at-sarginiame miegamajame, jūdvių su Karla paverstame sandėliuku drabužiams laikyti. Šiame menkame, kažkam kitam priklausančiame name visi kambariai buvo maži. Viskas laikina. Baldai — apgailėtina veltui atiduotų nereikalingų daiktų ir blusų turgaus likučių rinkinys, ir jie kada nors bus išmesti, jeigu viskas klostysis kaip planuota, nors Džeikui nepatiko sau prisipažinti, kad beveik niekas neinasi pagal jo norus. Bylinėjimasis su draudimo kompanija įklimpo beviltiškuose ikiteisminiuose manevruose. Savo pretenzijas jis įregistravo teisme praėjus šešiams mėnesiams po Heiliui paskelbto verdikto, kai jautėsi esąs pasaulio viršūnėje ir tryško pasitikėjimu savimi. Kaipgi kažkokia draudimo kompanija drįsta bandyti jį apmauti? Tik parodykite Fordo apygardoje dar vieną prisiekusių žiuri, ir jis vėl išgaus puikų verdiktą. Bet pasipūtimas ir smarkumas išblėso, kai Džeikas su Karla pamažu įsisąmonino, kad iš tiesų buvo per menkai apsidraudę. Ten, už keturių kvartalų, tuščias ir sudarkytas jų sklypas tik kėpsojo ir kaupė lapus. Gretimais gyvenanti ponija Pikl nenuleisdavo nuo jo akių, bet nelabai buvo ką sergėti. Kaimynai laukė, kol iškils puikus naujas namas ir Brigansai sugrįš.

Ant pirštų galų Džeikas įtykino į Hanos kambarį, pabučiavo ją į skruostuką ir aukštėliau užtraukė antklodes. Dabar jai, jų vienturtei, septyneri, ir daugiau vaikų nebus. Mergytė lankė Klantono pradžios mokyklos antrą klasę už kampo, kur jos motina mokė darželinukus.

Ankštoje virtuvėje Džeikas nuspaudė kavos virdulio mygtuką ir stebėjo aparatą, iki šis pradėjo burbuliuoti. Atsidaręs portfeli, palietė vidaus dėkle įstatytą 9 mm kalibro pusiau automatinį pistoletą ir įsikimšo kelias bylas. Jau įprato nešiotis ginklą, ir tai jį liūdino. Kaipgi galima normaliai gyventi, jeigu visąlaik čia pat po ranka ginklas? Normalu ar ne, bet pistoletas buvo būtinas. Pabando susprogdinti tavo namą, paskui jį sudegina; per telefoną grasina tavo žmonai; tavo priekiniame kieme padega kryžių; iki sąmonės netekimo sumuša tavo sekretorės vyrą, ir vėliau jis numiršta; pasitelkia snaiperį, kuris bando tave nušauti, bet nepataiko ir sužeidžia gvardietį; per teismo procesą visaip tave terorizuoja ir net jam pasibaigus dar ilgai nesiliauja grasinti.

Keturi iš teroristų dabar atlieka bausmę kalėjime, trys — federaliniame, vienas — Parčmene. Tik keturi, Džeikas nuolat sau primindavo. Iki šiol jau turėjo būti dešimtys apkaltinamųjų nuosprendžių — šitaip manė Ozis su kitais apygardos juodaodžių lyderiais. Grynai iš įpročio ir frustracijos Džeikas bent kartą per savaitę skambindavo į FTB pasiteirauti naujusių žinių apie jų vykdomą tyrimą. Po trejų metų dažnai į savo skambučius nesulaukdavo atsakymo. Tad jis rašė laiškus. Tų prisikaupė tiek, kad jo byla nuosavoje kontoroje užpildė visą spintelę.

Tik keturi. Jis žinojo daugelio kitų pavardes, visų tebeįtariamų — šiaip ar taip, bent Džeiko požiūriu. Taigi jis nešiojosi ginklą — su visais deramais leidimais ir panašiai. Vieną turėjo savo portfelyje. Kitą — automobilyje. Porą — kontoroje, ir dar keletą kitų. Jo medžiokliniai šautuvai sudegė per gaisrą, bet Džeikas savo kolekciją pamažu stengėsi atkurti.

Jis išžengė laukan į mažą plytinių priebutį ir visais plaučiais įkvėpė vėsaus oro. Gatvėje tiesiai priešais namą stovėjo patrulinis Fordo apygardos šerifo automobilis, o prie vairo sėdėjo toksai Luisas Takas, šerifo pavaduotojas, dirbantis visu etatu naktinėmis pamainomis — nuo vidurnakčio iki aštuntos ryto. Svarbiausia jo pareiga buvo kaimynystėje būti matomam pernakt ir konkrečiau — kasryt lygiai 5.45 stovėti su savo automobiliu netoliese pašto dėžutės. Nuo pirmadienio iki šeštadienio, kai ponas Brigansas išžengdavo į priebutį ir pasisveikindamas pamodavo, Takas jam atsakydavo tuo pačiu. Dar vieną naktį Brigansas išliko gyvi.

Kol Ozis bus Fordo apygardos šerifas, — o tai truks mažiausiai dar trejus metus, galbūt ir ilgiau, — jis pats ir jo įstaiga darys viską, kas įmanoma, kad Džeiką su šeima apsaugotų. Džeikas ėmėsi Karlo Li Heilio bylos, už skatikus dirbo kaip šuo, vangstėsi kulkų, nepaisydavo realių grėsmių, prarado beveik viską, iki iškovojo išteisinamąjį verdiktą, Fordo apygardoje vis dar teberezonuojanti. Ją apsaugoti Oziui buvo pirmučiausias svarbos reikalas.

Takas pamažu nuvažiavo. Jis apsuks kvartalą ir sugrįš, Džeikui jau išėjus. Stebės namą, kol pamatys virtuvėje šviesas ir žinos, kad Karla atsikėlus ir juda po namus.

Džeikas važinėjo vienu iš dviejų Fordo apygardoje „Saab“ — raudonu, su 190 000 ridos mylių pagal odometrą. Buvo būtina persėsti į geresnę transporto priemonę, bet jis neišgalėjo sau to leisti. Toks egzotiškas automobilis mažame miestuke kadaise buvo šauni idėja, tačiau dabar išlaidos remontui pasidarė žiaurios. Artimiausias automobilių prekybos agentas buvo Memfyje, už valandos kelio, tad kiekviena išvyka į remonto dirbtuves pražudydavo pusę dienos ir atsieidavo tūkstantį baksų. Džeikas buvo pasirėngęs amerikietiškam modeliui ir apie tai pagalvodavo kiekvieną rytą, kai pasukęs degimo raktelį laukdavo, kol variklis suburgs ir atgis. Variklis niekada nenuvildavo ir užsivedavo, bet pastarąsias kelias savaites Džeikas pastebėdavo uždelsimą, papildomą sūkį ar du, kurie grėsmingai perspėdavo, kad gali nutikti kas nors bloga. Jis kone paranojiškai ėmė girdėti kitus garsus ir barškesius, taip pat kas antrą dieną tikrindavo padangas, nes vis labiau dilo jų protektoriai. Atbulom išriedėjo į Kalberto gatvę — ta, nors tik keturi kvartalai nuo Adamso gatvės ir ištuštėjusio jų sklypo, aiškiai buvo prastesnėje miesto dalyje. Gretimas namas irgi buvo nuomojamas. Abipus Adamso gatvės rikiavosi kur kas senesni, didingesni ir savitesni pastatai. Kalberto gatvę sudarė mišinys priemiestinio stiliaus dėžučių, bet kaip sumestų anksčiau, nei miestas pradėjo rimtai žiūrėti į planavimą.

Nors Karla kalbėjo mažai, Džeikas žinojo, kad ji pasirėngusi keltis kur nors kitur.

Faktiškai juodu kalbėdavosi, kad reikėtų išsikelti, išvis palikti Klantoną. Treji metai, praėję nuo Heilio teismo, nebuvo tokie sėkmin-

gi, kaip jie tikėjosi ir laukė. Jeigu Džeikui buvo lemta klampoti per savo ilgą karjerą kaip vos galą su galu suduriančiam advokatui, tai kodėl to nedarius kur nors kitur? Mokytojauti Karla galėtų bet kurioje vietoje. Jie tikrai sugebėtų rasti gerą gyvenimą, be ginklų ir nuolatinio būdravimo. Džeikas Fordo apygardoje juodųjų galbūt ir buvo gerbiamas, bet daugelis baltųjų jo vis dar nemėgo. O fanatikų aplinkui pilna. Kita vertus, gyventi tarp tiek daug draugų tam tikru mastu buvo saugu. Kaimynai sekdamo transporto eismą ir pastebėdavo bet kokį svetimą automobilį. Kiekvienas miesto faras ir kiekvienas apygardos šerifo pavaduotojas žinojo: mažutės Brigansų šeimos saugumas — didžiausios svarbos dalykas.

Džeikas ir Karla niekur neišvyks, nors kai kada būdavo smagu linksmintis senuoju žaidimu „kur tu norėtum gyventi?“ Bet tai buvo tik žaidimas, nes Džeikas žinojo: jis niekada nepritaps stambioje kokio nors didmiesčio teisės firmoje ir jokioje valstijoje neras mažo miestuko, kuris jau nebūtų perpildytas alkanų advokatų. Aiškiai matė savo ateitį ir dėl jos nesijaudino. Tik svarbu užsidirbti baksų.

Adamso gatve pravažiavo pro tuščią sklypą, murmtelėjo kelis pagiežingus smerkiamus žodžius jo namą sudeginusių bailių adresu, taip pat rado kelis rinktinius, skirtus draudimo kompanijai, ir paskui nurūko tolyn. Iš Adamso gatvės įsuko į Džefersono, paskui — į Vašingtono, palei šiaurinę Klantono aikštės pakraštį einančią iš rytų į vakarus, kurioje priešais didingus teismo rūmus buvo jo kontora. Kaip ir kiekvieną rytą 6.00 pastatė automobilį toje pačioje vietoje, nes tokią ankstyvą valandą jų buvo užtektinai. Dar dvi valandas, kol atsidarys teismo rūmai, parduotuvės ir kontoros, aikštėje bus ramu.

Tačiau „Kavos bare“, kai Džeikas lengvu žingsniu įžengė vidun ir pradėjo sveikintis, buvo triukšminga nuo „mėlynųjų apykaklių“*, fermerių ir šerifo pavaduotojų. Kaip ir visada jis buvo vienintelis, vilkintis švarku su kaklaraiščiu. „Baltosios apykaklės“ rinkdavosi vėliau kitapus aikštės „Arbatinėje“ ir aptarinėdavo palūkanų normas bei pasaulio politiką. „Kavos bare“ buvo kalbama apie futbolą, vietos politiką ir ešerių žūklę. Džeikas buvo vienas iš labai nedaugelio profesinių darbuotojų,

* Šitaip anglosaksiškose šalyse vadinami darbininkų klasės atstovai, atskiriant juos nuo „baltųjų apykaklių“ — tarnautojų ir įvairių profesijų atstovų, nedirbančių fizinio darbo.

toleruojamų „Kavos bare“ dėl keleto priežasčių: jis buvo mėgstamas, storos odos ir geranoriškas, taip pat visada prieinamas, kai prireikdavo kokio nors greito patarimo teisės klausimu už dyką, kuriam nors iš mechanikų ar sunkvežimių vairuotojų atsidūrus keblioje padėtyje. Jis pasikabino ant sienos švarką ir susirado vietą prie staliuko šalia Maršalo Preterio, šerifo pavaduotojo. Prieš dvi dienas Senučiukas Misis* trimis taškais pralaimėjo Džordžijai, ir tai buvo karšta tema. Apeti tiška, žvitri mergina, vardu Dela, įpylė jam kavos, tuo pat metu ištaikydama bumbtelti savo storoka subine — tokia nusistovėjusi tvarka kartodavosi šešis rytus per savaitę. Per kelias minutes ji atnešė valgio, kurio jis niekada neužsisakinėdavo — kaip paprastai kvietinės duonos skrebutį, kukurūzų košės ir braškių želė. Kol Džeikas ant košės kratė aštrųjį „Tabasco“ padažą, Preteris paklausė:

— Sakyk, Džeikai, ar pažinojai Setą Habardą?

— Niekada nebuvau jo sutikęs, — atsakė Džeikas, pagaudamas kelis žvilgsnius. — Kelis sykius girdėjau jo pavardę. Turėjo sodybą netoli Palmairos, ar ne?

— Tas pats.

Preteris toliau kramsnojo dešrą, kol Džeikas nugėrė kavos.

Džeikas luktelėjo, paskui prašneko:

— Spėju, turbūt galima drąsiai sakyti, kad Setą Habardą ištiko kas nors bloga, nes apie jį užsiminei būtuojų laiku.

— Ką aš padariau? — paklausė Preteris.

Šerifo pavaduotojas turėjo erzinantį įprotį prie pusryčių stalo mesti garsų, provokuojamą klausimą ir jį palydėti tylą. Jis žinojo smulkmenas ir purvą, bet visada stengdavosi pamatyti, ar kas nors kitas turi dar ką pridurti.

— Pavartojai būtų jį laiką. Paklausei: „Ar jį pažinojai?“, o ne „Ar jį pažįsti?“ — o tai, žinoma, reikštų, kad jis tebėra gyvas. Tiesa?

— Turbūt.

— Tai kas gi atsitiko?

Endis Feras, mechanikas iš „Chevrolet“ techninio aptarnavimo centro, garsiai paaiškino:

— Vakar nusižudė. Rado jį kybantį po medžiu.

* Studentai taip meiliai vadina Misisipės universitetą.

— Paliko laiškutį ir visa kita, — pridūrė Dela, pranerdama pro šalį su kavinuku.

Kavinė jau veikė valandą, tad galėjai neabejoti, kad Dela apie Seto Habardo mirtį žino tiek pat, kaip ir visi.

— Gerai, kas gi laiškutyje parašyta? — ramiai paklausė Džeikas.

— Negaliu tau, branguti, pasakyti, — sučirpė ji. — Tai tarp manęs ir Seto.

— Juk tu Seto nepažinojai, — įsiterpė Preteris.

Dela buvo sena mergšė su mikliausiu liežuviu mieste.

— Kartą pamylėjau Setą, o galbūt ir dukart. Ne visada pajėgiu prisiminti.

— Nes jų būta tiek daug, — įgėlė Preteris.

— Aha, bet tu taip arčiau ir neprisigausi, drauguži, — atkirto ji.

— Tu tikrai neprisimeni, a? — atšovė Preteris ir susilaukė keleto juokelių.

— Kur buvo laiškutis? — paklausė Džeikas, mėgindamas pokalbį pakreipti atgal.

Preteris prisikimšo į burną krūvą blynų, kurį laiką kramtė, paskui atsakė:

— Virtuvėje ant stalo. Dabar pas Ozį. Jis vis dar tiria, tik nelabai ką iš to peša. Panašu, lyg Habardas nuėjo į bažnyčią, atrodė puikiai, paskui parvažiavo į savo sodybą, pasiėmė kopėčias, virvę ir atliko tą žygį. Vienas iš Habardo samdinių vakar antrą surado jį siūbuojantį lietuje. Pasipuošęs savo geriausiu sekmadieniniu kostiumu.

Įdomu, keista, tragiška, bet Džeikui buvo sunku bent kiek jaudintis dėl žmogaus, kurio niekada nepažinojo.

— Ar jis ką nors turėjo? — paklausė Endis Feras.

— Nežinau, — atsakė Preteris. — Atrodo, Ozis jį pažinojo, bet nedaug kalba.

Dela vėl jiems pripylė puodelius ir stabtelėjo pašnekėti. Įsisprendusi į klubą prisipažino:

— Ne, aš jo taip ir nepažinojau. Bet mano pusseserė pažįsta jo pirmą žmoną, — jų buvo bent dvi, — ir, pasak pirmosios, Setas turėjo kažkiek žemės ir pinigų. Ji sakė, kad jis niekur nesikišdavo, buvo slaptingas ir niekuo nepasitikėjo. Taip pat sakė, kad jis bjaurus šunsnukis; kita vertus, po skyrybų jos visos taip kalba.

— Tu turėtum žinoti, — pridūrė Preteris.

— Aš ir žinau, drauguži. Žinau kur kas daugiau nei tu.

— Ar yra paskutinė valia, ar paliko testamentą? — paklausė Džeikas.

Tvirtinti testamentus nebuvo iš mėgstamiausių jo darbų, bet paliekamas nemažas turtas paprastai reikšdavo kam nors mieste padorų honorarą. Vien popierių pešiojimas ir keli pasirodymai teisme, nieko sunkaus ir pernelyg įkyraus. Džeikas žinojo, kad jau devintą ryto miesto advokatai po visur slampinės, mėgindami sužinoti, kas Setui Hobardui surašė paskutiniąją valią.

— Dar nežinau, — pasakė Preteris.

— Juk testamentai nėra viešas dokumentas, ar ne, Džeikai? — paklausė Bilas Vestas, elektrikas iš avalynės fabriko šiauriniame mieste pakraštyje.

— Ne, kol esi gyvas, — patvirtino Džeikas. — Savo testamentą gali pakeisti paskutinę minutę, todėl būtų beprasmiška jį užregistruoti. Be to, gali nenorėti, kad pasaulis žinotų, kas yra tavo testamente, kol nenumirei. Kai tik taip atsitinka ir kai tik testamentas patvirtinamas, jis teisme įregistruojamas ir tampa viešas.

Kalbėdamas Džeikas apsidairė ir suskaičiavo bent tris vyrus, kuriems rengė testamentus. Surašė juos trumpus, greitai bei pigiai, ir mieste tai buvo gerai žinoma. Tas padėdavo išsaugoti klientūrą.

— Kada prasidės tvirtinimo procedūra? — pasidomėjo Bilas Vestas.

— Laiko ribos nėra. Paprastai likę gyventi velionio žmona ar vaikai suranda testamentą, nuneša jį pas advokatą ir po laidotuvių praėjus kokiam mėnesiui kreipiasi į teismą ir pradeda procedūrą.

— Kas, jeigu testamento nėra?

— Tai advokato svajonė, — nusijuokė Džeikas. — Prasideda painiava. Jeigu ponas Habardas mirė nepalikęs testamento, o tik porą buvusių žmonių, galbūt keletą suaugusių vaikų, galbūt keletą anūkų, tai tie veikiausiai kitus penkerius metus pešis dėl jo nuosavybės, žinoma, tariant, kad jis turėjo turto.

— O, jis turėjo, — per kavinę replikavo Dela.

Jos radaras visada būdavo aukščiausios parengties. Jeigu suko-

sėdavai, ji imdavosi tave klausinėti apie sveikatą. Jeigu sučiaudėdavai, atskubėdavo su higienine servetėle. Jeigu sėdėtum nebūdingai tykus, ko gero, ji pradėtų įkyriai kamantinėti apie tavo gyvenimą namie ar darbo reikalus. Jeigu imtumeis kalbėti pašnibždom, stovėtų prie tavo staliuko, papildydama puodelius kavos, net ir apypilnius. Ji nieko nepraleisdavo pro ausis, viską įsidėmėdavo ir niekada nepamiršdavo savo vaikinams priminti, ką tie prieš trejus metus buvo pasakę priešingai.

Maršalas Preteris užvertė į Džeiką akis, tartum norėtų pasakyti: „Ji kvaiša.“ Bet išmintingai nutylėjo, tik pabaigė doroti savo blynus ir susiruošė išeiti.

Džeikas nedaug nuo jo atsiliko. 6.40 susimokėjo sąskaitą ir paliko „Kavos barą“, pakeliui apkabinęs Delą ir vos neuždusęs nuo jos pigių kvėpalų išgarų. Rytuose dangus dažėsi oranžine spalva — aušra žengė į priekį. Vakarykštis lietus baigėsi, ir oras buvo vaiskus ir vėsus. Kaip visada Džeikas patraukė rytų kryptimi, tolyn nuo savo kontoros — žvaliu žingsniu, lyg vėluotų į kokį svarbų susitikimą. O iš tikrųjų tądien jis jokių svarbių susitikimų neturėjo, tik porą įprastų bėdos ištiktų žmonių atsilankymų į kontorą.

Džeikas leidosi į savo rytmetinį pasivaikščiojimą aplinkui Klantonos aikštę. Žingsniavo pro bankus, draudimo agentūras, nekilnojamojo turto biurus, parduotuves ir kavines — viskas tvarkingai glaudėsi kartu, viskas šią ankstyvą valandą dar buvo uždaryta. Išskyrus kelis, visi pastatai buvo dviaukščiai, raudonų plytų, su kaldintos geležies pinučių juosiamomis terasomis, išsikišusiomis virš šaligatvių, besidriekiančių tobulu kvadratu aplink teismo rūmus ir veją priešais juos. Klantonas anaipol nebuvo klestintis miestas, bet ir nemerdėjo kaip daugelis kaimiškų miestukų Pietuose. Anot 1980 metų gyventojų surašymo, jo populiacija truputėlį pranoko aštuonis tūkstančius — keturis kartus daugiau nei vidutiniškai apygardoje, ir buvo tikimasi, kad po kito surašymo šis skaičius šiek tiek padidės. Nebuvo tuščių parduotuvių vitrinų, nieko užkalto lentomis, jokių liūdnu iškabų „Išnuomojama“ languose. Jis pats buvo iš Keravėjaus, mažučio miestuko su pustrečio tūkstančio gyventojų už aštuoniolikos mylių į vakarus nuo Klantonos, ir ano Pagrindinė gatvė nyko, pasitraukus prekybininkams, užsidarius kavinėms, o teisininkams pamažėle susipakuojant knygas ir persikraustant

į apygardos centrą. Pastarųjų dabar aplinkui Klantono aikštę buvo dvidešimt šeši, ir jų vis daugėjo, o konkurencija tiesiog smaugė. Kiek dar mes pajėgsime atlaikyti? — dažnai savęs klausdavo Džeikas.

Žingsniuodamas pro kitas advokatų kontorą ir žvelgdamas į užrakintas jų duris ir tamsius priimamuosius, jis mėgavosi. Juk tai savos rūšies pergalės ratas. Patenkintas savimi jis yra pasirengęs ryžtingai griebtis dienos, kai konkurentai tebemiega. Praėjo pro Hario Rekso Vonerio, galbūt savo artimiausio draugo tarp advokatų, kontorą. Šis buvo kovotojas, retai kada atvykstantis į darbą prieš devintą, ir dažnai priimamasis jau būdavo pilnas sudirgusių skyrybų siekiančių klientų. Haris Reksas jau spėjo pagyventi su keliomis žmonomis ir pažinojo chaotišką namų sumaištį, todėl labiau buvo linkęs darbą užtęsti iki vėlaus vakaro. Džeikas pražingsniavo pro nekenčiamą Salivano firmą — didžiausio apygardoje advokatų sambūrio buveinę. Pagal paskutinį skaičiavimą — devynių visiškų šiknių, kurių Džeikas stengėsi vengti, bet dalinai iš pavydo. Salivano firmos sferai priklausė bankai ir draudimo kompanijos, o jos advokatai uždirbdavo daugiau nei visi kiti. Jis praėjo pro įklimpusią į nemalonumus, su kabančia ant durų spygna seno savo bičiulio Meko Stafordo kontorą. Jau aštuoni mėnesiai jo niekas nei regėjo, nei girdėjo po to, kai, matyt, vidury nakties pabėgo su savo klientų pinigais. Jo žmona ir dvi dukros vis dar laukė — kaip ir oficialus kaltinimas. Slapčia Džeikas vylėsi, kad Mekas kur nors paplūdimyje, gurkšnoja romą ir niekada nebesugrįš. Nelaimingas žmogus, nenusisekusi santuoka. „Ir toliau slapstykis, Mekai“, — kasryt prardavo Džeikas, paliesdamas kabančią spygną, bet nestabtelėdamas.

Jis praėjo pro *Ford County Times* redakciją, pro „Arbatinę“, tik dabar atgyjančią, pro vyriškų drabužių parduotuvę, kur per išpardavimus pirkdavosi kostiumus, juodaodžiams priklausančią kavinę „Pas Klodą“, kur kiekvieną penktadienį su kitais baltaisiais miesto liberalais valgydavo, pro antikvarą, su kurio sukčiumi savininku Džeikas du kartus bylinėjosi, pro banką, tebeturintį antrą jo namo hipoteką ir įsivėlusį į tą patį ieškinį su draudimo kompanija, ir pro apygardos administracijos pastatą, kur dirbdavo naujasis apygardos prokuroras, kai atvykdavo į miestą. Senojo Rufuso Baklio nebeliko: jis buvo išstremtas rinkėjų ir visiems laikams pasitraukė nuo renkamųjų pareigybų — arba bent taip

tikėjosi Džeikas ir daugelis kitų. Per Heilio teismą juodu su Bakliu kone pasmaugė vienas kitą, ir abipusė neapykanta tebeišliko stipri. Dabar buvęs apygardos prokuroras vėl sugrįžo į savo gimtąjį miestuką Smitfil-dą Polko apygardoje, kur laizėsi žaizdas ir grūmėsi dėl pragyvenimo su kitomis Pagrindinėje gatvėje susikimšusiomis teisininkų kontoromis.

Apsukęs ratą, Džeikas atsirakino savo kontoros — apskritai laikomos gražiausia mieste — paradines duris. Pastatas, kaip ir daugelis kitų palei aikštę, buvo pastatytas prieš šimtą metų, ir beveik visą tą laiką Vilbanksai čia praktikavo teisę. Šis laikotarpis baigėsi, kai Lusjeną, paskutinį likusį iš Vilbanksų ir, be abejo, labiausiai padūkusį, išmetė iš advokatūros. Jis buvo ką tik nusamdęs Džeiką, visai neseniai baigusį Teisės fakultetą ir kupiną idealų. Lusjenas norėjo jį pagadinti, bet iki sulaukė tam progos, Valstijos advokatų kolegija paskutinį kartą atėmė iš jo licenciją verstis praktika. Nebelikus šalimais Lusjeno ir kitų Vilbanksų, Džeikas paveldėjo nuostabių kabinetų apartamentus. Jis naudojo tik penkis iš dešimties tam tinkamų kambarių. Apačioje buvo erdvus priimamasis, kur darbavosi ir pasitikdavo klientus dabartinė sekretorė. O viršuje, trisdešimties iš trisdešimties pėdų kabinete, Džeikas leisdavo savo dienas prie masyvaus ažuolinio rašomojo stalo, kuriuo anksčiau naudojosi Lusjenas, jo tėvas ir senelis. Kai atsibosdavo, — o taip dažnai pasitaikydavo, — jis išeidavo pro dvivėres stiklines duris į terasą su puikiu vaizdu į teismo rūmus ir aikštę.

Septintą valandą ryto, pagal grafiką, tikslai pagal dienotvarkę, jis gurkšnodamas kavą sėdėjo prie savo rašomojo stalo. Pasižiūrėjo į stalinį kalendorių ir turėjo sau pripažinti, kad diena neatrodė nei daug žadanti, nei pelninga.

3 skyrius

Dabartinė sekretorė buvo trisdešimt vienerių, keturių vaikų motina, Džeiko nusamdyta tik todėl, kad tinkamesnės nepavyko rasti. Kai prieš penkis mėnesius pradėjo dirbti, ji atrodė būsianti naudinga. Ją vadino Rokse, ir ji turėjo teigiamų savybių: kas rytą pasirodydavo darbe 8.30 ar keliomis minutėmis vėliau ir gana pakenčiamai ėjo parei-

gas — atsiliepdavo į telefono skambučius, pasitikdavo klientus, nuvydavo niekam tikusius, spausdindavo mašinėle, kaupė dokumentus ir palaikė savo darbo vietą ganėtinai tvarkingą. O jei vertintum neigiamą ir labiau nusveriančią pusę, Roksė mažai domėjosi darbu, žiūrėjo į jį tik kaip į laikiną, kol pasitaikys kas nors geresnio, užpakaliniame priebutyje rūkydavo ir todėl smirdėjo, nuolat zyzdavo dėl per menkos algos, laidydavo miglotus, tačiau provokuojančius komentarus apie tai, kaip maniusi, kad visi advokatai turtingi, ir apskritai buvo nemaloni asmenybė, kurią tekdavo kęsti šalia savęs. Kilusi iš Indianos, atitempta į pietus per santuoką su kariškiu, kaip daugelis atvykėlių iš Šiaurės nebuvo pakanti jai supančiai kultūrai. Buvo gavusi gerą išsilavinimą, o dabar gyveno kažkokiam užkampyje. Nors Džeikas ir neklausinėjo, bet stipriai įtarė, kad santuoka ne itin teikė jai pasitenkinimo. Jos vyras per aplaidumą prarado tarnybą. Roksė norėjo, kad Džeikas jos vyro vardu bylinėtųsi, bet jis nesutiko, ir ta nuoskauda tebesmilko. Be to, smulkiųjų išlaidų kasoje stigo 50 dolerių, ir Džeikas įtarė blogiausia.

Būtų turėjęs ją išvyti, bet apie tai buvo nemalonu galvoti. Kiekvieną rytą per savo ramybės laiką Džeikas sukalbėdavo kasdienę maldą, prašydamas Dievo suteikti jam kantrybės koegzistuoti su šia moterimi.

Jų buvo nemažai. Jis samdydavo jaunas, nes tokių buvo daugiau ir jos dirbo pigiau. Geresnės iš jų ištekėdavo ir pastodavo, pasiprašydavo šešių mėnesių atostogų. Blogosios flirtuodavo, segėdavo ankštus mini sijonėlius ir mėtydavo dviprasmiškas užuominas. Viena, kai Džeikas ją išvijo, grasino neva iškelsianti ieškinį dėl seksualinio priekabiavimo, bet buvo areštuota už negaliojančius čekius ir išėjo.

Jis buvo nusamdęs labiau subrendusių moterų, kad neveiktų jokios kūniškos pagundos, bet dažniausiai tos būdavo valdingos, motiniškos, išgyvenančios menopauzę ir turėdavo daugiau paskyrimų pas daktarus, kaip ir sopulių bei skausmų, apie kuriuos galėtų kalbėti, taip pat ir lankytinų laidotuvių.

Dešimtmečius kontoroje viešpatavo Etelė Tviti, legendinė asmenybė, kuri vadovavo Vilbanksų firmai šios klestėjimo laikais. Daugiau nei keturiasdešimt metų Etelė neleisdavo advokatams iškrypti iš kelio, terorizuodavo kitas sekretores ir taip kovodavo su jaunesniais bendradarbiais, kad nė vienas neištverdavo ilgiau kaip metus art dvejus. Bet

dabar Etelė yra išėjusi į pensiją, Džeiko priversta tą padaryti per Heilio balaganą. Jos vyrą sumušė kažkokie galvažudžiai, galbūt iš kukluksklano, nors byla liko neišaiškinta ir tyrimas niekur nenuvedė. Kai Etelė išėjo, Džeikas labai džiaugėsi, o dabar jos bemaž ilgėjosi.

Lygiai 8.30 jis nulipo apačion į virtuvę, įsipylė dar kavos, paskui krapštinėjosi sandėliuke, lyg ir ieškodamas kažkokios senos bylos. Kai 8.39 pro užpakalines duris įsmuko Roksė, Džeikas stovėjo prie jos rašomojo stalo, sklaidydamas kažkokio dokumento puslapius, laukdamas, konstatuodamas faktą, kad ji ir vėl pavėlavo į darbą. Kad Roksė turėjo keturis mažus vaikus, bedarbį ir nelaimingą vyrą, nemėgstamą tarnybą su alga, kurią ji laikė per menka, ir daugybę kitų problemų — visa tai Džeikui mažai terūpėjo. Jeigu būtų jam patikusi, galbūt būtų ją užjautęs. Bet savaitėms slenkant ji vis mažiau ir mažiau jam patiko. Tad jis kurdė bylą, tylomis kėlė trūkumus, kaupė taškus, kad turėtų ką pasakyti tuomet, kai pasisodins prieš save nemalonią pokalbiui. Džeikas neapkentė tokios padėties, kai tenka regzti planą, kaip atsi-kratyti nepageidaujamos sekretorės.

— Labas rytas, Rokse, — pasisveikino žvilgtelėdamas į savo rankinį laikrodį.

— Sveiki, atleiskite, kad vėluoju, turėjau vaikučius nuvesti į mokyklą.

Jam taip pat darėsi bloga nuo melo, kad ir koks jis buvo menkas. Vaikučius į mokyklą ir atgalios gabendavo bedarbis jos vyras. Karla tai pasitikrino.

— Aha, — murmtelėjo Džeikas, pasiimdamas šūsnį vokų, jos ką tik padėtų ant savo stalo.

Pasigriebė korespondenciją, kol ji dar nespėjo atplėšti, ir pasklaidė vokus, ieškodamas ko nors įdomaus. Įprasta pašto šlamšto ir advokatiško niekalo krūva — laiškai iš kitų firmų, vienas — iš teisėjo biuro, stori vokai su bylų santraukų, prašymų ir peticijų teismui kopijomis ir taip toliau. Šitų jis neatplėšė — tai sekretorės darbas.

— Ko nors ieškote? — paklausė ji, numesdama rankinuką ir maišelį bei pradėdama įsitaisyti.

— Ne.

Kaip paprastai ji atrodė gana nekaip — be makiažo, netvarkin-

gais plaukais. Tad išskubėjo į tualetą pasidažyti veido ir pasidailinti išvaizdos — tam projektui dažnai prirėikdavo penkiolikos minučių. Dar vienas tylus trūkumas.

Laiškų šūsnies apačioje, ant paties paskutinio standartinio dydžio voko, Džekas pastebėjo ranka mėlynu rašalu užrašytą savo pavardę. Atgalinis adresas apstulbino, ir jis vos visko nepaleido iš rankų. Kitą korespondenciją numetė ant Roksės stalo vidurio, paskui užskubėjo laiptais į savo kabinetą ir užsirakino duris. Atsisėdo prie biuro viename kampe, po Viljamo Folknerio portretu, kadaise nupirktu pono Džono Vilbankso, Lusjeno tėvo, ir apžiūrėjo voką. Kaip visi tokie — paprastas, baltas, prašyminio lapo formato, pigaus popieriaus, veikiausiai nupirktas tokių šimto dėžėje už penkis baksus, papuoštas dvidešimt penkių centų vertės pašto ženkle kažkokio astronauto garbei ir ganėtina storas, kad jame būtų keli popieriaus lakštai. Adresuotas jam: „Gerb. Džeikui Brigansui, teisės advokatui, Vašingtono gatvė 146, Klantonas, Misisipės valstija.“ Be pašto kodo.

Atgalinis adresas: „Setas Habardas, p. d. 277, Palmaira, Misisipės valstija, 38664.

Vokas buvo antspauduotas žyma „1988 spalio 1“, praėjusį šeštadienį, Klantono pašte. Džeikas giliai atsikvėpė ir neskubėdamas svars-tė scenarijų. Jeigu būtų galima tikėti „Kavos baro“ paskalomis, — o Džeikas neturėjo pagrindo jomis abejoti bent šiuo momentu, kad ir kaip ten būtų, — tai Setas Habardas pasikorė mažiau nei prieš parą, sekmadienį. Dabar pirmadienio rytas, 8.45. Kad vokas būtų antspau-duotas praėjusį šeštadienį Klantone, Setas Habardas arba kas nors kitas, veikiantis už jį, laišką įmetė į „Vietinių siuntų“ dėžutės plyšį Klan-tono pašte arba vėlai penktadienį, arba šeštadienį iki vidudienio, kai įstaiga užsidaro. Klantone antspaudu žymima tik vietinė korespon-dencija, o visa kita nugabenama į Tupelo regioninį centrą, kur rūšiuo-jama, antspauduojama ir paskirstoma.

Džeikas susirado žirkles ir nuo vieno voko galo atidžiai nukirpo ploną popieriaus juostelę — nuo priešingo atgaliniam adresui krašto, visai arti pašto ženklo, bet pakankamai toli, kad viską išsaugotų. Gal-būt jis laiko rankose daiktinį įrodymą. Vėliau viską nukopijuos. Džeikas šiek tiek suspaudė voką ir pakratė, kol iškrito sulankstyti popie-

riai. Juos išlankstydamas juto sparčiau sutvaksint širdį. Trys lapai, visi paprasto balto popieriaus, nieko įmantraus, jokios spausdintos firminės antraštės. Pasidėjęs lapus ant stalo, jis išlygino sulenkimus, paskui paėmė viršutinįjį. Mėlynu rašalu, gulsčiu braižu, iš pažiūros būdingu vyrui, autorius rašė:

Gerbiamasis p. Brigansai,

kiek žinau, mes niekada nebuvo me susitikę ir nesusitiksimė.

Kai jūs tai skaitysite, aš būsiu miręs ir šis bjaurus miestas, kuriame jūs gyventė, už savo įprastomis paskalomis. Aš nusizūdžiau, bet vien tik todėl, kad mano mirtis nuo plaučių vėžio yra neišvengiama. Daktarai davė man gyventi vos kelias savaites, ir aš pavargau nuo skausmo. Pavargau nuo daugelio dalykų. Jeigu jūs rūkote, paklausykite mirusiojo žmogaus patarimo ir tučiuojau liaukitės.

Pasirinkau jus, nes turite dorą žmogaus reputaciją, ir žavėjau si jū sų drąsa Karlo Li Heilio teismo metu. Tvirtai spėju, kad esate tolerantiškas, o to, de ja, šioje pasaulio dalyje trūksta.

Niekinu advokatus, ypač Klantono. Šiame savo gyvenimo etape neminėsiu pavardžių, bet numirsiu su daugybe neišsakytų blogų linkėjimų įvairiems jū sų profesijos atstovams. Jie grobuonys. Kraugeriai.

Jūs rasite čia įdėtus mano paskutiniąją valią ir testamentą — kiekvienas žodis parašytas, pasirašytas ir datuotas mano paties. Aš pasitikrinau Misisipės valstijos įstatymus ir likau patenkintas, kad tai deramas ranka rašytas testamentas, taigi turi teisę būti juridiskai įgyvendintas. Man pasirašant šį testamentą nedalyvavo joks liudytojas, nes, kaip jūs žinote, ranka rašytiems testamentams liudytojai nereikalingi. Prieš metus Tupele, „Rašo teisės firmos“ biuruose, aš pasirašiau storesnį testamento variantą, bet ano dokumento išsižadėjau.

Tikėtina, šis sukels tam tikrų nemalonumų, ir štai kodėl pageidauju jū sų kaip savo paliekamo turto advokato. Noriu, kad šis testamentas būtų ginamas bet kuria kaina, ir, žinau, jūs galite tai padaryti. Konkrečiai aš išskiriu iš palikimo du savo suaugusius vaikus, jų vaikus ir dvi buvusias savo žmonas. Jie nėra malonūs žmonės ir kovos, tad būkite pasirengę. Mano turtas nemažas, — jie nė nenu-

tuokia jo dydžio, — ir kai tik ši paskutinė valia išaiškės, visi ims pulti. Kovokite su jais, pone Brigansai, iki pat galo. Mes privalome laimėti.

Kartu su savižudybės rašteliu palieku nurodymus, kaip organizuoti mano šermenų apeigas ir palaidojimą. Neužsiminkite apie mano paskutiniąją valią ir testamentą anksčiau nei po laidotuvių. Noriu, kad mano šeima būtų priversta pereiti visas gedulingas apeigas, kol supras, kad jie negauna nieko. Stebėkite jų apsimitinėjimą — jie labai gerai tai sugeba. Ir nė kiek manęs nemylė.

Iš anksto jums dėkoju už uolų atstovavimą man. Bus nelengva. Mane tik guodžia, kad nebūsiu ten ir neteks iškęsti tokio kankinamo išmėginimo.

Nuoširdžiai Jūsų, Setas Habardas.

1988 m. spalio 1 d.

Džeikas pernelyg nervinosi, kad pajėgtų skaityti testamentą. Tad giliai atsikvėpė, pavaikštinėjo po kabinetą, atidarė stiklines duris į terasą ir pasigrožėjo pirmu rytiniu teismo rūmų ir aikštės vaizdu, paskui vėl sugrįžo prie biuro. Darsyk perskaitė laišką. Jis bus panaudotas kaip įrodymas nustatant testamentinį Seto Habardo veiksnumą. Trumpam Džeiką sukaustė abejonė. Jis nusišluostė į kelnes rankas. Ar privalėtų laišką, voką ir kitus popierius palikti tiksliai ten pat, kur jie buvo, ir bėgti atsivesti Ozio. O gal derėtų paskambinti teisėjui?

Ne. Laiškas atsiųstas jam, konfidencialiai, taigi jis turi visišką teisę ištyrinėti turinį. Vis dėlto jautėsi, lyg būtų susidūręs su tiksničia bomba. Pamažu nustūmė laišką į šalį ir įsistebeilijo į kitą popierių. Apsunkusia širdimi ir drebančiomis rankomis žvelgė į mėlyno rašalo eilutes ir visiškai gerai suvokė, kad tie žodžiai pasiglemš kitus jo gyvenimo metus, o gal ir dvejus.

Štai kas buvo parašyta:

*HENRIO SETO HABARDO
PASKUTINĖ VALIA IR TESTAMENTAS*

Aš, Setas Habardas, 71 m. amžiaus ir sveiko proto, bet yrančio kūno, šiuo išdėstau savo paskutiniąją valią ir testamentą:

1. Esu Misisipės valstijos gyventojas. Juridinis mano adresas — Simpsono kelias 4498, Palmaira, Fordo apygarda, Misisipė.

2. Aš išsižadau visų ankstesnių savo pasirašytų testamentų ir konkrečiai to, kuris datuotas 1987 m. rugsėjo 7 d. ir parengtas pono Luiso Makgvairo iš „Rašo teisės firmos“ Tupele, Misisipės valstijoje. Ir konkrečiai išsižadau mano pasirašytojo 1985 m. kovo mėnesį.

3. Šis testamentas bus parašytas ranka, kiekvienas žodis — mano paties, niekam nepadedant. Jį pasirašiau ir datavau aš. Parengiau jį pats vienas savo kontoroje šiandien, 1988 m. spalio 1 d.

4. Esu šviesaus proto ir visiško testamentinio veiksnio. Niekas man nedaro ir nesistengia daryti įtakos.

5. Mano testamento, pagal kurį palieku turtą, vykdytoju aš paskiriu Raselą Ambergą, iš Emberio gatvės 762 Tamplyje, Misisipės valstijoje. Ponas Ambergas buvo mano holdingo kompanijos viceprezidentas ir yra praktiškai susipažinęs su mano aktyvais ir pasyvais. Aš nurodau ponui Ambergui nusamdyti pono Džeiko Briganso, teisės advokato iš Klantono, Misisipės valstijos, paslaugas, kad jis suteiktų visą būtiną atstovavimą. Pagal mano direktyvą joks kitas Fordo apygardos advokatas neturi prisiliesti prie mano paliekamo turto, nei uždirbti bent centą iš testamento tvirtinimo.

6. Aš turiu du vaikus, — Heršelį Habardą ir Ramoną Habard Defo, — o šie irgi turi vaikus, nors nežinau kiek, nes kurį laiką jų nemačiau. Konkrečiai išskiriu abu savo vaikus ir visus anūkus iš bent kokio mano turto paveldėjimo. Jie negauna nieko. Aš nežinau tikslios teisinės kalbos, kaip asmuo turėtų būti „išbrauktas“ iš paveldėjimo, bet mano tikslas yra jiems — mano vaikams ir anūkams — visiškai uždrausti iš manęs ką nors gauti. Jeigu jie šį testamentą ginčys ir pralaimės, noriu, kad apmokėtų visus honorarus advokatus ir su tuo susijusias teismo išlaidas — tegul tai bus jų godumo pasekmė.

7. Aš turiu dvi buvusias žmonas, kurių neįvardysiu. Kadangi jos faktiškai viską gavo per skyrybas, čia jos nieko daugiau negauna. Pabrėžtinai jas išskiriu. Tegul jos žūva kančioje kaip ir aš.

8. Šiuo testamentu aš dovanuju, skiriu, perduodu, palieku po savęs (kad ir kiek tai sukels velniavos) 90% turto savo draugei Letei Leng — kaip padėką už jos pasiaukojamą tarnybą man ir draugystę per pastaruosius keletus metus. Visas jos vardas — Leteša Deloresa Teiber Leng, o adresas — Monrouzo kelias 1488, Boks Hilas, Misisipės valstija.

9. Aš dovanuju, skiriu ir t. t. 5% mano paliekamo turto savo broliui Ensiliui F. Habardui, jeigu jis dar gyvas. Daug metų neturėjau iš Ensilio žinių, nors dažnai apie jį galvodavau. Jis buvo paklydęs vaikinai, bet nusipelnęs geresnės dalios. Vaikystėje mudu su juo buvome liudininkai kai ko tokio, ko joks žmogus neturėtų kada nors matyti, ir Ensilis liko amžinai traumotas. Jeigu brolis jau miręs, ta jo 5% dalis pasilieka prie mano turto.

10. Aš dovanuju, skiriu ir t. t. 5% mano paliekamo turto Airių kelio krikščioniškajai bažnyčiai.

11. Mano testamentu vykdytojui nurodau parduoti mano namą, žemę, nekilnojamąją nuosavybę, asmeninį turtą ir įprastinę medienos sandėlių šalia Palmairos tokia rinkos kaina ir taip greitai, kaip tai yra praktiškai įmanoma, o įplaukas įdėti į mano paliekamą turtą.

Setas Habardas,

1988 m. spalio 1 d.

Parašas buvo smulkus, tvarkingas ir visai įskaitomas. Džeikas vėl nusišluostė į kelnes rankas ir darsyk perskaitė testamentą. Jis buvo dviejų puslapių, parašytas beveik tobulai lygiomis eilutėmis, lyg Setas būtų skrupulingai naudojęsis koku nors tiesyklės šablonu.

Dėmesio reikalavo dešimtys klausimų, ir akivaizdžiausias iš jų: kas gi tokia toji Letė Leng? Ir čia pat antrasis: ką gi tokio ji būtent padarė, kad nusipelnytų 90 procentų? O paskui: koks turto dydis? Jeigu jis iš tikrųjų nemažas, kokią testamentą dalį suris „mirties mokesčiai“? Šį klausimą tuojau pat sekė kitas: kiek galėtų siekti advokato honorarai?

Bet pirmiau nei pajuto godulį, Džeikas vėl pavaikštinėjo po kabinetą. Galva sukosi, kraujyje tvenkėsi adrenalinas. Kas per nuostabios teisinės peštynės. Kai pakloti ant stalo pinigai, netenka abejoti, kad Seto šeima nusisamdys advokatą ir įnirtingai puls paskutiniąją valią. Nors Džeikui dar niekada neteko dorotis su įsisiautėjusiu ginču dėl testamentu, jis žinojo, kad tokios bylos nagrinėjamos Teisingumo teisme ir dažnai prie prisiekusiųjų. Fordo apygardoje retai pasitaikydavo, kad miręs žmogus paliktų ko nors labai daug, bet kartais būdavo, kad kas nors, turėdamas šokio tokio turto, numirdavo, nepalikęs nu-

* Šitaip neoficialiai, niekinamai žinovai vadina testamentu paliekamo turto ir paveldėjimo mokesčius.

rodymų, kaip tvarkytis su palikimu, arba parašęs įtartiną testamentą. Tokie atvejai vietinei advokatūrai būdavo aukso gysla, nes advokatai šėldavo bėgiodami į teismą ir iš jo, o paliktas turtas išgaruodavo teisi-
ninkų honorarams.

Jis atsargiai įdėjo voką ir tris popieriaus lapus į aplanką ir nunešė į apačią ant Roksės stalo. Jau šiek tiek pagražėjusios išvaizdos, ji peržiūrinėjo korespondenciją.

— Perskaityk šituos, — pasakė jis. — Ir iš lėto.

Ji perskaitė, kaip nurodyta, ir baigusi ištarė:

— Oho. Puiku šitaip pradėti savaitę.

— Senajam Setui — ne taip, — atrėmė Džeikas. — Prašau įsidėmėti, kad tai atėjo su šio ryto paštu, spalio trečią.

— Na, įsidėmėjau. O ką?

— Kai kada teisme laikas gali būti svarbus. Šeštadienis, sekmadienis, pirmadienis.

— Turėsiu būti liudytoja?

— Galbūt taip, galbūt ne, bet mes tik imamės atsargumo priemonių, aišku?

— Tai jūs advokatas.

Džeikas padarė po keturias voko, laiško ir testamento kopijas. Vieną atidavė Roksei, kad užregistruotų į naujausių bylų knygą, o dvi paslėpė savo rašomojo stalo stalčiuje ir užrakino. Palaukė iki 9.00 ir su originalu bei viena kopija paliko kontorą. Roksei pasakė einąs į teismo rūmus. Užsuko gretimais į „Vertybinių popierių banką“, kur originalą padėjo į savo firmos seifą.

Ozio Volso įstaiga buvo prie apygardos areštinės, du kvartalai nuo aikštės, žemame ilgame betoniniame bunkeryje, popigiai pastatytame prieš dešimtmetį. Auglio pavidalo priestatas pridurtas vėliau — šerifo įstaigai, jo personalui ir pavaduotojams įkurdinti, ir vieta buvo prigrūsta pigių rašomųjų stalų, sulankstomųjų kėdžių, o dėmėta kiliminė danga prie grindjuosčių spuro. Paprastai pirmadieniais čia buvo dirbama karštligiškai, nes reikėdavo tvarkytis su savaitgalio linksmybėmis ir žaidimais. Piktos žmonos atvykdavo už užstatą išlaisvinti iš arešti-

nės savo pagiringų vyrų. O kitos įsiverždavo pasirašyti popieriu, kad jų vyrus uždarytų į areštinę. Išsigandę tėvai laukdavo smulkmenų apie reidą prieš kvaišalus, per kurį susėmė jų vaikus. Telefonai skambėdavo dažniau nei įprasta ir neretai į skambučius niekas neatsiliepdavo. Šerifo pavaduotojai šlaistėsi po patalpas kimšdami spurgas ir užsigerdami stipria kava. Prie įprasto karštymečio pridurkite dar keistą slaptingo žmogaus savižudybę ir galėsite įsivaizduoti, kaip tą pirmadienio rytą ankštose priekinėse įstaigos patalpose buvo gyva.

Priestato gilumoje, trumpo koridoriaus gale, buvo storos durys su baltomis ranka nutepliotomis raidėmis: OZIS VOLSAS, VYRIAU-SIASIS ŠERIFAS, FORDO APYGARDA. Už uždarytų durų pirmadienio rytą anksti atvykęs šerifas kalbėjo telefonu. Skambino iš Memfio susijaudinusi moteris — jos vaikas įkliuvo vairuodamas pikapą, kuriuo be kitų dalykų gabeno ir nemažą kiekį marihuanos. Tai atsitiko praėjusio šeštadienio naktį netoliese Čatulos ežero, valstijos parko regione, kur neteisėtos veiklos pasitaikydavo dažnai. Žinoma, vaikas buvo nekal-tas, ir motina nekantravo atvažiuoti ir jį pasiimti iš Ozio areštinės.

Ne taip greitai, perspėjo Ozis. Į jo duris kažkas pabeldė. Priden-gęs delnu ragelį, jis šūktelėjo:

— Prašom!

Durys kelis colius prasivėrė, ir pro plyšį galvą įkišo Brigansas. Ozis iškart nusišypsojo ir jam pamojo įeiti. Džeikas uždarė paskui save duris ir įsitaisė ant kėdės. Šerifas aiškino, kad nors vaikis ir sep-tyniolikos, jis buvo nutvertas su trimis svarais žolės; taigi negali būti paleistas pagal laidavimą, kol taip nepaskys teisėjas. Motinai pradė-jus plūstis, Volsas susiraukė ir kelis colius atitolino nuo ausies ragelį. Palingavo galva ir vėl nusišypsojo. Tie patys seni paistalai. Džeikas irgi juos girdėjo, daug kartų.

Ozis dar šiek tiek pasiklausė, pažadėjo padaryti, ką galės, ir ga-liausiai padėjo ragelį. Kilstelėjęs nuo kėdės, paspaudė Džeikui ranką ir tarė:

— Labas rytas, advokate.

— Ir tau labas rytas, Ozi.

Juodu šnektelėjo apie šį bei tą ir galiausiai perėjo prie futbolo. Ozis anksčiau trumpai žaidė už „Rams“, kol nesusižalojo kelio, ir vis

dar ištikimai sekė komandos žaidimą. Džeikas buvo „Saints“ aistrualis, kaip ir daugelis Misisipėje, tad nebuvo apie ką daug kalbėti. Visą sieną už Ozio dengė atmintinos futbolo įvairenybės — fotografijos, prizai, plokštelės, trofėjai. Kai mokėsi Valstijos Alkorno universitete, aštunto dešimtmečio viduryje buvo įtrauktas į Amerikos visų žvaigždžių rinktinę ir, matyt, labai saugojo savo prisiminimus.

Kokią kitą dieną, koku kitu laiku, pageidautina, esant didesnei auditorijai, tarkime, per pertrauką teismo salėje, besiklausant kitiems advokatams, Ozium galbūt kiltų pagunda papasakoti apie tą vakarą, kai netyčia sulaužė Džeikui koją. Džeikas tuomet buvo liesas tik antrų mokslo metų mokinukas, rungtyniaujantis įžaidėju Keravėjaus aukštesniosios mokyklos — kur kas mažesnės — komandoje, kuri kažkodėl kasmet sezono finale tradiciškai likdavo sutrypta Klantono. Rungtynėse, pašaipiai vadinamose užkampio peštynėmis, kova nebuvo lygi. Ozis, puikus linijos saugas, tris žaidimo ketvirčius terorizavo Keravėjaus puolimą ir baigiantis ketvirtajam žaibiškai atakavo trečioje ir ilgojoje zonoje, mėgindamas nunešti kamuolį maksimalų nuotolį ir šitaip pelnyti taškus. Gynėjas, jau aplamdytas ir išsigandęs, neįvertino žaibiškos atakos, ir Ozis sutraiškė Džeiką, iš paskutiniųjų besistengiantį grumtis. Ozis visada tvirtindavo girdėjęs trekštelint šeivikaulį. Pasak Džeiko versijos, jis negirdėjo nieko kita, kaip tik Ozį urzgiant ir švokščiant, kai šoko sudoroti priešininko. Kad ir kokia versija būtų teisinga, vis dėlto bent kartą per metus ši istorija būdavo perpasakojama.

Tačiau buvo pirmadienio rytas, be paliovos skambėjo telefonai ir abu vyrai neturėjo tam laiko. Džeikas akivaizdžiai apsilankė ne šiaip sau.

— Manau, buvau nusamdytas pono Seto Habardo, — pasakė jis.

Ozis prisimerkęs tyrinėjo savo draugą.

— Jo dienos samdyti baigėsi. Dabar jis paguldytas ant akmeninio stalo pas Megarglą.

— Tu nupjovei jo virvę?

— Pasakykime taip: mes jį nuleidome ant žemės.

Ozis paėmė aplanką, jį atvertė ir iškėlė tris aštuonių iš dešimties colių formato spalvotas fotografijas. Pastūmė jas per stalą Džeikui. Padarytos iš priekio, nugaros ir dešinio šono — visose tas pats vaizdas: pasigailėtinas ir negyvas Setas, kybantįs lietuje. Sekundę Džeikas pasi-

juto sukrėstas, bet to neparodė. Tyrinėjo groteskiškai perkreiptą veidą ir mėgino prisiminti.

— Niekada nebuvo to žmogaus sutikęs, — sumurmėjo. — Kas jį rado?

— Vienas iš jo darbininkų. Panašu, kad ponas Habardas tą buvo suplanavęs.

— O taip. — Džeikas išsitraukė iš švarko kišenės kopijas ir pastūmė jas per stalą Oziui. — Tai gavau su rytiniu paštu. Dar vos tik iš spausdintuvo. Pirmas lapas — tai laiškas man. Antrasis ir trečiasis — turėtų būti jo paskutinė valia ir testamentas.

Volsas pakėlė laišką arčiau prie akių ir pamažu perskaitė. Paskui, veido išraiška neišsiduodamas jokio jausmo, ėmė skaityti testamentą. Baigęs numetė jį ant stalo ir pasitrynė akis.

— Oho, — teįstengė pratarti. — Ar šis dokumentas teisėtas, Džeikai?

— Iš pirmo žvilgsnio — taip, bet, be abejo, šeima jį puls.

— Kaip puls?

— Pradės reikšti visokias pretenzijas: kad seniokas buvo nepilno proto, kad šita moteris jam darė nederamą įtaką ir įtikino pakeisti testamentą. Patikėk manimi, kai ant kortos pastatyti pinigai, jie kovos iš visų jėgų.

— „Šita moteris“, — pakartojo Ozis, nusišypsojo ir ėmė pamažu kraipyti galvą.

— Tu ją pažįsti?

— O, taip.

— Juodoji ar baltoji?

— Juodoji.

Džeikas tai įtarė ir nei nustebo, nei nusivylė; veikiau šią akimirką jį suvirpino pirmi jaudulio grumėsiai. Baltasis ir jo pinigai, paskutinę minutę parašytu testamentu palikti juodaodei, kurią, matyt, buvo gėrokai pamėgęs. Aršus ginčas vyks priešais prisiekusiųjų žiuri, ir Džeikas jame aktyviai dalyvaus.

— Ar gerai ją pažįsti? — paklausė Džeikas.

Visiems buvo žinoma, kad Ozis pažinojo kiekvieną Fordo apygardos juodąjį — užsiregistravusius balsuoti ir vis dar delisiančius tai

padaryti; turinčius žemės ir jos neturinčius, gyvenančius iš socialinės pašalpos; dirbančius ir vengiančius dirbti; taupančius pinigus ir įsilaužėlius į namus; sekmadienį lankančius bažnyčią ir jos nelankančius, gyvenančius tiesiog smuklėse su kaimiška muzika ir šokiais.

— Pažįstu, — kaip visada atsargiai pasakė jis. — Ji gyvena kiek toliau nuo Boks Hilo, Mažosios Deltos regione.

Džeikas linktelėjo.

— Esu per ten važiuavęs.

— Visiškas užkampis, grynai juodųjų. Ji ištekėjusi už tokio Si-meono Lengo, nemenko dykūno, tai pasirodančio, tai vėl dingstančio, tai išgėrinėjančio, tai nustojančio.

— Niekada neturėjau reikalų su jokiais Lengais.

— Tau ir nereikia turėti. Kiek man žinoma, kai būna blaivus, vairuoja sunkvežimį ir dirba buldozerininku. Sykį ar du dirbo netoli kranto jūroje. Nepastovus. Keturi ar penki vaikai, vienas bernas kalėjime. Viena mergaitė, atrodo, tarnauja kariuomenėje. Spėju, Letei apie keturiasdešimt penkeri. Mergautinė jos pavardė Teiber, o šiose vietose Teiberų nėra daug. O jis — Lengas, ir miškai pilni Lengų, deja. Nežinojau, kad ji tarnauja pas Setą Habardą.

— Ar pažinojai Habardą?

— Šiek tiek. Jis man davė iš po skverno dvidešimt penkis tūkstančius dolerių, grynaisiais, skyrė abiem mano rinkimų kampanijoms ir už tai nieko nereikalavo; per pirmus ketverius mano tarnybos metus faktiškai manęs vengė. Mačiau jį pernai vasarą, kai mėginau būti perrinktas, ir jis vėl man davė voką.

— Paėmei grynais?

— Tavo tonas man nepatinka, Džeikai, — nusišypsojo Ozis. — Taip, paėmiau grynais, nes norėjau laimėti. Be to, ir mano varžovai ėmė. Politika šiose vietose — sunkus reikalas.

— Dėl manęs — kad ir kas. Kiek pinigų senis turėjo?

— Na, anot jo, nemažai. Asmeniškai aš nežinau. Tai visada buvo mįslė. Girdėjau gandus, kad viską prarado per bjaurias skyrybas, — Haris Reksas jį nudyrė, — todėl savo reikalus labai slėpė.

— Gudruolis.

— Habardui priklauso kažkiek žemės, be to, jis užsiėmė medienos verslu. Daugiau aš nežinau.

— O kaip du jo suaugę vaikai?

— Vakar popiet, apie penktą, telefonu kalbėjausi su Heršeliu Habardu, pranešiau blogą žinią. Jis gyvena Memfyje, bet daug informacijos neišpešiau. Pasakė, kad paskambins savo seseriai, Ramonai, ir juodu atskubės. Setas paliko popieriaus lapą su kai kuriais nurodymais, kaip viskas turėtų būti tvarkoma. Gedulingos apeigos rytoj popiet, ketvirtą valandą, bažnyčioje, po to laidotuvės. — Ozis trumpam nutilo ir darsyk perskaitė laišką. — Lyg ir žiauroka, ar ne, Džeikai? Setas nori, kad jo šeima iškentėtų deramą gedulą, o tik paskui sužinotų, kad savo testamente jis juos apmovė.

Brigansas negarsiai susijuokė.

— O, manau, gražu, — pasakė. — Eisi į laidotuves?

— Tik jeigu ir tu eisi.

— Sutinku.

Kurį laiką juodu sėdėjo tylomis, klausydami balsų už durų, skambančių telefonu, ir abu žinojo, kiek dar laukia darbų. Bet čia pat kybojo tiek daug klausimų, tiek daug dramatiškos įtampos.

— Įdomu, ką tie berniukai matė? — prašneko Džeikas. — Setas ir jo brolis.

Ozis papurtė galvą — visai nenumanęs. Žvilgtelėjęs į testamentą, pasakė:

— Ensilis F. Habardas. Galiu pabandyti jį surasti, jeigu nori. Praginti jo pavardę per mūsų sistemą. Pažiūrėti, ar jis kur nors užregistruotas.

— Taip ir padaryk. Dėkui.

Po dar vienos sunkios pauzės Ozis pasakė:

— Džeikai, šiandien turiu dar daug ką nuveikti.

Džeikas pašoko ant kojų.

— Ir aš, — pasakė. — Dėkui. Vėliau paskambinsiu.

4 skyrius

Iš Memfio centro į Fordo apygardą automobiliu tik valanda kelio, bet Heršeliui Habardui visada tai būdavo vieniša kelionė, kuri tartum pražudydavo dieną. Nemaloni ekskursija į savo praeitį, ir dėl daugelio

priežasčių jis į ją leisdavosi tik iš būtino reikalo, o taip pasitaikydavo ne itin dažnai. Savo namus jis paliko aštuoniolikos, nusispirdamas purvą nuo batų* ir sau pasižadėdamas vengti tos vietos, kada tik bus įmanoma. Heršelis buvo tapęs karo tarp savo gimdytojų nekalta auka, ir kai tie galiausiai išsiskyrė, stojo motinos pusėn ir pabėgo iš apygardos ir nuo tėvo. Po dvidešimt aštuonerių metų jam buvo sunku patikėti, kad senis pagaliau mirė.

Buvo pastangų susitaikyti, paprastai Heršeliui mygant, ir Setas, jo garbei, kurį laiką tverdavo ir stengdavosi toleruoti savo sūnų bei anūkus. Bet įsiterpė antra žmona bei antra nenusisekusi santuoka ir sugadino reikalus. Pastarąjį dešimtmetį Setui niekas daugiau nerūpėjo kaip tik darbas. Per daugelį gimtadienių jis paskambindavo ir kas penkerius metus atsiųsdavo kalėdinius atvirukus, bet tuo jo tėviškos pastangos ir baigdavosi. Kuo daugiau jis dirbo, tuo labiau iš aukšto žiūrėjo į savo sūnaus karjerą, ir tai buvo pagrindinė įtampas tarp jų priežastis.

Heršeliui priklausė koledžo baras Memfio universiteto studentų miestelyje. Baras, kaip tokiems ir būdinga, buvo populiarus ir judrus. Heršelis mokėjo savąsias sąskaitas ir šiek tiek nuslėpdavo grynyjų. Sūnus kaip tėvas: tebesigalynėjo su savo paties bjaurių skyrybų padariniais — jas aiškiai laimėjo jo buvusioji, kuriai atiteko abu vaikai ir faktiškai visi pinigai. Jau ketverius metus Heršelis buvo priverstas gyventi pas savo motiną sename, tolydžio prastėjančiame name Memfio centre kartu su būriu kačių ir kartkartėmis su koku nors veltėdžiu valkata, kurį jo motina priglobdavo pas save. Nuo nemalonaus gyvenimo su Setu jai irgi liko randai — kaip sakoma, buvo kuoktelėjusi.

Kai perkirto Fordo apygardos ribą, nuotaika dar labiau subjuro. Jis važinėjo sportiniu automobiliu, mažučiu „Datsun“, pirktu iš antrų rankų — svarbiausia todėl, kad velionis jo tėvas japoniškų automobilių nemėgo, tiesą sakant, neapkentė visko, kas japoniška. Per Didįjį karą Setas prarado pusbrolių, kuris pateko į japonų nelaisvę, ir mėgavosi skendėjimu tikrai pelnytame fanatizme.

* Autorius ironiškai perfrazuoja pasakymą iš Šventojo Rašto (NT Mt 10, 14-15; Apd 13, 50-51) „nusikratykite ir dulkes nuo kojų“ (t. y. nutraukti bet kokius ryšius su nemalonia vieta), vartodamas amerikietiškojo futbolo žargoną.

Netoli Klantono Heršelis susirado kantri muzikos stotį ir klausdamasis sniaukrojančių vaikiškų didžėjaus komentarų palingavo galva. Jis pateko į kitą pasaulį — tą, kurį seniai paliko ir tikėjosi amžinai pamiršti. Gailėjosi savo draugų, tebegyvenančių Fordo apygardoje ir niekada jos nepaliksančių. Du trečdaliai jo baigiamosios klasės iš Klantono aukštesniosios tebesilaikė regione — dirbo fabrikuose, vairavo sunkvežimius ir kirto mišką popieriaus medienos masei. Baigimo dešimtmečio proga surengtas klasės susitikimas jį taip nuliūdino, kad į dvidešimtmetį nebenuvyko.

Po pirmų skyrybų Heršelio motina pabėgo iš sodybos ir vėl įsikūrė Memfyje. Po antrų skyrybų Heršelio pamotė irgi iš ten pabėgo ir įsikūrė Džeksone. Kadangi nė viena iš moterų nepanoro šeimos namo, Setas jo neišleido iš rankų — kartu su žeme aplinkui. Todėl Heršelis būdavo priverstas vėl apsilankyti savo vaikystės košmare kaskart, kai važiuodavo pasimatyti su Setu, o tai darydavo tik kartą per metus — iki užklupo vėžys. Namas buvo vieno aukšto, rančos stiliaus, raudonų plytų statinys, patrauktas toliau nuo apygardos plento ir prigludęs tamsioje tankių ažuolų ir guobų paunksnėje. Priešais namą plytėjo ilga atvira veja, ant kurios Heršelis vaikystėje žaisdavo — bet niekada drauge su tėvu. Jiedviem taip ir nepasitaikė pamėtyti beisbolo ar amerikietiškojo futbolo kamuolį, pastatyti vaikiškus europietiškojo futbolo vartus ar sužaisti amerikietiškąjį futbolą su blokuojamaisiais veiksmiais. Įsukęs į įvažos keliuką, jis apžvelgė plačią veją ir vėl nustebo, kokia ji dabar atrodo maža. Sustojo už kito automobilio, jam nepažįstamo, su Fordo apygardos numerių lentelėmis, ir minutėlę stebėjo į namą.

Jis visada manydavo, kad visai nesijaudins dėl tėvo mirties, nors turėjo draugų, kurie perspėdavo priešingai. Tu užaugi į subrendusį žmogų; išmoksti valdyti savo emocijas; neapkabini tėvo, nes jis ne iš mėgstančiųjų glėbesčiuotis; jam nesiunti dovanų ar laiškų; ir kai tėvas numiršta, žinai, kad visai lengvai galėsi toliau gyventi be jo. Šiek tiek liūdesio per laidotuves, ašara ar dvi, bet praeina kelios dienos, sunkus išmėginimas baigiasi, ir tu nepažeistas grįžti į savo gyvenimą. O tie jo draugai galėdavo papasakoti apie savo tėvus ir gražių dalykų. Matydavo savo senukus senstančius ir pasitinkančius mirtį be didesnio

rūpesčio, kas bus po to, ir kiekvienas iš tų jo draugų likdavo priblokštas sielvarto.

Heršelis nejautė nieko; nei netekties, nei liūdesio dėl pasibaigusio gyvenimo skirsnio; nei gailėsčio žmogui, tiek iškamuotam, kad atėmė sau gyvybę. Sėdėjo automobilyje ir žvelgė į namą, sau prisipažindamas, kad tėvui nejaučia nieko. Galbūt tik nedidelį palengvėjimą, kad jo nebeliko ir kad jo mirtis reiškė Heršelio gyvenime vienu komplikuoitu faktoriumi mažiau. Galbūt.

Jis nuėjo prie paradinių durų. Jam artinantis šios jau buvo beatidaranti. Tarpduryje stovėjo Letė Leng, vis paliesdama akis higienine servetėle.

— Sveiki, pone Habardai, — įsitempusiu iš susijaudinimo balsu ištarė ji.

— Sveika, Lete, — atsakė jis, stabtelėdamas ant betoniniame priebutyje padėto guminio kilimėlio kojoms valyti.

Jeigu geriau ją pažinotų, galbūt žengtelėtų į priekį trumpai apkabinti ar kokiam nors bendros užuojautos gestui, bet nepajėgė prisiversti to padaryti. Buvo su ja susitikęs tik kokius tris ar keturis kartus ir niekada — deramai. Ji buvo namų tvarkytoja, dar juodaodė, ir iš tokios visada laukiama, kad laikytųsi nuošaliai, kai susirenka šeima.

— Man taip gaila, — pasitraukdama atgal pasakė ji.

— Ir man, — patikino Heršelis.

Nusekė įkandin Letės vidun, per poilsio kambarį į virtuvę, kur ji parodė į kavinuką ir pasakė:

— Ką tik paruošiau.

— Ten lauke jūsų automobilis?

— Taip, sere.

— Kodėl jį pastatėte įvažoje? Maniau, turėtumėte statyti iš šono namo, šalia tėčio pikapo.

— Atleiskite, nepagalvojau. Einu, jį pavarysiu.

— Ne, pamirškite. Įpilkite man kavos, cukraus du gabalėlius.

— Taip, sere.

— Kur tėčio automobilis, kadilakas?

Letė rūpestingai įpylė kavos.

— Paėmė šerifas. Turėtų šiandien sugrąžinti.

— Kodėl jie paėmė automobilį?

— Turėsite jų paklausti.

Heršelis prisitraukė iš po stalo kėdę, atsisėdo ir apsigobė delnais puodelį. Šiek tiek atsigėrė, susiraukė ir paklausė:

— Kaip apie tėtį sužinojote?

Letė strėnomis atsirėmė į darbatalį ir susikryžiavo ant krūtinės rankas. Jis greitomis ją apžvelgė nuo galvos ligi pėdų. Vilkėjo ta pačia balta medvilnine suknele kaip ir visados, ilgumo ligi kelių, šiek tiek per ankšta ties juosmeniu, kur ji nešiojosi porą nereikalingų svarų, ir labai aptempta per pilną krūtinę.

Ji tos apžvalgos nepraleido iš akių; niekada jų nepraleisdavo. Keturiasdešimt septynerių metų amžiaus ir pagimdžiusi penkis vaikus, Letė Leng susilaukdavo žvilgsnių, tiktai ne iš baltųjų vyrų.

— Vakar vakare man paskambino Kelvinas, papasakojo, kas įvyko, ir paprašė šįryt atidaryti namą ir laukti jūsų visų, — paaiškino ji.

— Turite raktą?

— Ne, sere. Niekada neturėjau. Namas buvo neužrakintas.

— Kas toks Kelvinas?

— Čia, ūkyje, dirbantis baltasis. Pasakė, kad ponas Setas vakar rytą jam paskambino ir nurodė antrą valandą susitikti prie tiltelio. Ir tikrai, jis buvo ten.

Ji pertraukė savo pasakojimą ir servetėle palietė akis.

Heršelis vėl nugėrė kavos.

— Šerifas sakė, kad tėtis paliko raštelį ir kai kurių nurodymų.

— Aš nieko tokio nemačiau, bet Kelvinas matė. Pasakė, kad ponas Setas parašė, jog pats atima sau gyvybę.

Ji pravirko.

Kurį laiką Heršelis klausėsi, o kai ji nutilo, paklausė:

— Ar ilgai čia dirbote, Lete?

Ji giliai atsikvėpė ir nusišluostė skruostus.

— Nežinau. Gal apie trejus metus. Pradėjau po dvi dienas per savaitę — pirmadieniais ir trečiadieniais aptvarkydavau namus, po kelias valandas, daug neprireikdavo, nes, žinote, ponas Setas gyveno vienas ir kaip vyras buvo gana tvarkingas. Paskui paprašė gaminti jam valgį, ir aš mielai tai dariau. Dar kelios valandos. Pagamindavau šio bei

to ir palikdavau ant viryklės arba šaldytuve. Paskui, kai ponas susirgo, manęs paprašė ateidinėti kasryt ir juo rūpintis. Kai chemoterapija pasidarė išties sunki, jis pragulėdavo lovoje beveik visą dieną ir pernakt.

— Maniau, jis samdėsi slaugytoją.

Letei nebuvo paslaptis, kaip mažai ponas Heršelis ir ponia Defo matydavo sergantį savo tėvą. Letė žinojo viską, o jie — beveik nieko. Tačiau ji bus pagarbi, kaip visada.

— Taip, sere, kuri laiką samdė, bet paskui slaugytojos jam pradėjo nebeapatikyti. Jos keisdavosi, ir nežinodavai, kokia pasirodys.

— Taigi jūs čia dirbote visą laiką. Ar ilgai?

— Apie metus.

— Kiekgi tėtis jums mokėjo?

— Penkis dolerius už valandą.

— Penkis! Daugoka kaip namų tarnaitė, ar ne? Noriu pasakyti, na, aš gyvenu Memfyje, dideliame mieste, ir mano motina savo namų tvarkytojai moka už valandą keturis su puse.

Letė tik linktelėjo, nes neturėjo ką atsakyti. Būtų galėjusi pridurti, kad ponas Setas jai mokėjo grynaisiais ir dažnai dar duodavo šiek tiek papildomai, be to, paskolino 5 000 dolerių, kai jos sūnus pakliuvo į bėdą ir sėdo į kalėjimą. Ta paskola dovanota vos prieš keturias dienas. Be jokio raštiško įsipareigojimo.

Nepritardamas Heršelis gurkšnojo kavą. Letė stebeilijo į grindis.

Lauke trinktelėjo dvejos automobilio durelės.

Kol pasiekė paradines duris, Ramona Habard Defo jau verkė. Priebutyje apkabino savo vyresnįjį brolių, ir šis, jo garbei, įstengė atrodyti ganėtinai susijaudinęs: kietai užmerktos akys, papūstos lūpos, suraukta kakta. Tikrai ištiestas nelaimės žmogus. Ramona suraudojo tartum iš nuoširdžios širdgėlos, nors Heršelis dėl to abejojo.

Ji judėjo toliau ir netrukus jau glėbė Letę, lyg jiedvi būtų tikros to paties gero ir mylinčio tėvo dukterys. O Heršelis tuo metu tebestovėjo priebutyje ir sveikinosi su Ramonos vyru — žmogumi, kurio neapkentė, ir ta neapykanta ruseno abipusė. Janas Defo buvo dabišius iš bankininkų šeimos Džeksone, valstijos sostinėje ir didžiausiame

mieste, glaudžiančiame bent pusę Misisipės šiknių. Bankai jau seniai išnyko (pilvais į viršų), bet Janas amžinai nešis privilegijuotu vaikinū, nors vedė už save žemesnę, nors kaip ir visi stengėsi susikombinuoti papildomą baksą.

Juodu mandagiai paspaudė vienas kitam rankas, ir Heršelis žvilgtelėjo per jo petį pasižiūrėti jų transporto priemonės. Nieko netikėta. Tviskantis, iš pirmo žvilgsnio naujas baltas mercedesas sedanas, vėliausio modelio iš tokių pačių eilės. Per Ramonos gėrimą ir palaidą liežuvį Heršelis žinojo, kad brangusis Janas savo automobilius nuomojasi trisdešimt šešioms mėnesiams ir anksti juos gražina. Įmokos stato į keblį padėti jų finansus, bet tai nėra svarbu. Ponui ir poniai Defo kur kas svarbiau būti matomiems važinėjant po šiaurinį Džeksoną derama transporto priemone.

Galiausiai visi susirinko poilsio kambaryje ir ten susėdo. Letė jiems atnešė kavos ir kokakolos, paskui pro atdaras miegamojo duris koridoriuje pareigingai pasitraukė į nuošalį. Iš ten dažnai klausydavosi, kai ponas Setas poilsio kambaryje kalbėdavosi telefonu. Ji girdėdavo viską. Ramona dar šiek tiek paverkė ir paraizgojo, kaip viskas neįtikėtina. Vyrai tik klausėsi su tuo sutikdami, kartkartėmis pratardami skiemenį ar du. Netrukus juos pertraukė sučirškęs durų skambutis. Iš bažnyčios atvyko dvi ponios su pyragu bei troškiniu, ir joms buvo negalima atsakyti. Atskubėjusi Letė nunešė maistą į virtuvę, ponios nė nekviestos plumptelėjo poilsio kambaryje ant kėdžių ir įniko treliuoti paskalas. Dar tik vakar mačiusios jų brolių Setą bažnyčioje, ir jis taip gerai atrodęs. Žinojusios apie plaučių vėžį ir viską, bet, dievaži, jis lyg ir buvo ligą įveikęs.

Heršelis ir abu Defo nieko nesakė. Letė nuošaliai klausėsi.

Bažnyčios ponions knietėjo pratrūkti visokiais klausimais: „Kaip jis tai padarė?“, „Ar paliko raštelį?“, „Kam atitenka pinigai?“ ir „Ar čia gali būti kokio nors nešvaraus žaidimo?“, bet buvo skaudžiai aišku, kad toks įkyrus smalsumas nebus gerai sutiktas. Po dvidešimties beveik nebylių minučių visas įdomumas dingo, ir jos subruzdzo atsisveikinti.

Joms išėjus, po penkių minučių vėl sučirškė durų skambutis. Mat kiemas buvo stebimas. Trys automobiliai traukė dėmesį.

— Atidarykite, Lete, — iš poilsio kambario šūktelėjo Heršelis. — Mes slėpsimės virtuvėje.